

شاهکارهای هنریمان را حفظ کنیم

در ۲۹ آذر ۱۳۹۴ منتشر شده توسط محمد مسجدجامعی

در پی تشریف به حرم امامان موسی کاظم و جواد(درود خداوند بر آنان باد) در فرودین ماه سال جاری و مشاهده اقداماتی که برای بازسازی آستانه کاظمین انجام می‌شود، نامه ای را خطاب به مهندس حیدری که مسئولیت بازسازی صحن را بر عهده دارد نوشته و نکاتی را درباره ضرورت حفظ بافت قدیمی این صحن زیبا یادآور شدم.

بسم الله الرحمن الرحيم

حضور محترم جناب آقای مهندس حیدری

با سلام و تحیت و احترام

پیرو گفت‌وگویی که در تاریخ ۲۱ جمادی‌الاولی ۱۴۳۵ در بخش مدیریت آستانه کاظمین انجام گرفت، اجمالاً نکاتی را به اطلاع می‌رساند:

۱. در حال حاضر اصل پذیرفته شده در مورد آثار تاریخی بر این است که این آثار به همان‌گونه که بوده و هست حفظ شود و بدون هیچ‌گونه دخل و تصرف. اعم از آن‌که یک اثر معماری و فرهنگی و هنری باشد و یا حتی یک اثر شفاهی. مطمئناً برای حفظ این میراث و با توجه به قدمت و احیاناً فرسودگی آن می‌باید اقداماتی صورت پذیرد اما نه بدان‌گونه که تخریب و بازسازی شود بلکه صرفاً برای تقویت و استحکام بخشیدن بدان و آفت‌زادایی از آن و نه بیشتر.

تمامی آثار مهم و حتی غیر مهم بازمانده از گذشته با توجه به این نکته است که ترمیم و تقویت می‌شود. این جریان خود به علم و تکنیک‌های بسیار پیشرفته‌ای منجر شده است و اینکه چگونه یک اثر قدیمی، اعم از یک ساختمان یا یک تابلو یا یک قطعه هنری، می‌باید ترمیم و حفاظت شود. نقاشی معروف میکل‌آنژ «رستاخیز» در محراب نمازخانه «سیستین» پس از سالیان دراز و توسط یک شرکت معتبر ژاپنی به گونه‌ای قابل ستایش بازسازی شد- این نمازخانه در داخل واتیکان قرار دارد و جایگاه اجتماعات مهم مقامات کاتولیکی است و پاپ در همین محل است که انتخاب می‌شود- و این رویه در تمامی آثار هنری مراعات می‌شود. نمونه‌ای دیگر تئاتر قدیمی شهر ونیز بود که مدت‌ها قبل دچار آتش‌سوزی شد اما دقیقاً به همان‌گونه که در گذشته بود مورد بازسازی قرار گرفت و حتی پارچه صندلی‌هایش به همان کیفیت سابق طراحی و تولید شد.

۲. در بین آثار بر جای مانده از گذشته، آثار دینی را اهمیت خاصی است. بدان لحاظ که در مجموع بیش از آثار دیگر باقی مانده منعکس کننده ظرافت‌های هنری و ویژگی‌های فرهنگی و احساسات و عواطف لطیف انسانی و تأثیر و تأثرهای متقابل تاریخی است. واقعیت این است که حساسیت غیرمتدینان به این آثار به هیچ عنوان کمتر از متدینان نیست. در جریان زلزله‌ای که در چند سال گذشته در شهر «آکوئیا»ی ایتالیا رخ داد خسارتی به کلیسای جامع شهر وارد شد. حساسیت اصحاب فرهنگ و هنر این کشور برای بازسازی بخش‌های تخریب شده به همان گونه که بوده است به مراتب بیش از کلیسائیان بود. این مسئله در آن هنگام به مطبوعات هم کشیده شد.

۳. در مقایسه با فرق اسلامی دیگر و حتی در مقایسه با ادیان دیگر بناهای مذهبی ما شیعیان به مراتب بیش از دیگران سمبل هنر و عشق و اخلاص و احساسات پاک و بی‌شائبه دینی و نیز محاسبات دقیق ریاضی و هندسی است و این سخت درباره اعتبار مقدسه به مراتب صحیح‌تر است. یک مقایسه اجمالی بین این آثار و آثار باقی مانده در نزد دیگران این نکته را به خوبی روشن می‌کند. متأسفانه به دلایل مختلف این ویژگی برای خود شیعیان و به خصوص برای شیعیان محلی چندان ملموس نیست. به لحاظ هنری و معماری به واقع این آثار با بهترین آثار دینی خلق شده در نقاط دیگر جهان قابل مقایسه است و بعضاً فراتر از آنهاست.

۴. در بین اعتبار مقدسه صحن کاظمین جایگاه خاص خود را دارد. این صحن شاهکاری است از تناسب و توازن و انسجام. صرف نظر از ظرفیت‌های مختلف هنری، مسئله این است که ابعاد این صحن و ابعاد سردر و ایوانش و ابعاد حجرات طبقات اول و دوم آن و هماهنگی این همه با یکدیگر آن چنان چشم‌نواز و الهام بخش است که انسان را مسحور می‌کند و عمیقاً تحت تأثیر قرار می‌دهد. مطمئناً بخشی از این ویژگی به دلیل معنویت و عظمت دو امام معصوم است اما تأثیر القایی زیبایی ناشی از تناسب و توازن ابعاد و احجام صحن قابل انکار نیست و اصولاً زیبایی در مفهوم عمیق آن چیزی جز تناسب و هماهنگی اجزا یک مجموعه نیست و همین عامل است که مجموع صحن را به واقع به یک «تحفه هنری» تبدیل کرده است. با توجه به این نکات، هرگونه تصرفی در فضای این صحن و به هر دلیلی که انجام شود، این تناسب حیرت‌انگیز را می‌شکند. از این نقطه نظر، این صحن مقدس شباهتی شگرف با میدان نقش جهان اصفهان دارد. در آنجا این تناسب ابعاد است که روح را تسخیر می‌کند و به اعجاب و احترام و می‌دارد. اینجانب مکرر از افراد فرهیخته و جهان دیده و هنرشناسی که از آن دیدن کرده‌اند، شنیده‌ام که این میدان زیباترین میدانی است که دیده‌اند.

۵. شاید اشاره به نکته‌ای دیگر در اینجا لازم باشد. اعتبار مقدسه در مجموع آکنده از زیبایی و متضمن اشیای به‌واقع زیبا و گرانبهاست. بعضاً این اشیاء مورد کم‌توجهی قرار می‌گیرند و تخریب می‌شوند و بعضاً به مکانی دیگر و من جمله موزه منتقل می‌شوند. چنین اقدامی چندان مفهوم نیست و می‌باید به راه‌حل‌های دیگری اندیشید. شاهکار سنگ‌تراشی‌های میکل‌آنژ مجسمه حضرت مریم است که فرزندش را پس از آنچه خود به صلیب کشیدنش می‌دانند، بر روی زانو گرفته است. این مجسمه در مدخل کلیسای سنت پیترو [۲] واتیکان قرار دارد. در سال‌های دور یک توریست به این مجسمه تعرض کرد و بدان صدمه زد. علی‌رغم این همه مجسمه را در جایگاه شیشه‌ای و ضدگلوله قرار دادند اما مکانش را تغییر ندادند.

۶. نکات فراوان دیگری هست که بیانش منافات با اختصاری دارد که در مقدمه ذکر شد. به واقع اعتبار مقدسه بخشی از میراث عظیم دینی و انسانی و هنری و علمی و محاسباتی ما شیعیان است. ضمن آن‌که این آثار نتیجه تحولات بزرگ هنری و معماری در طی قرون مختلف است و لازم است با تأمل و دقت بیشتری بدان نگریده شود و با احتیاط و وسواس بیشتری مورد تصرف قرار گیرد. این آثار و بلکه قطعات مختلف این آثار دارای معیارهایی به مراتب فراتر از معیارهای یونسکو برای ثبت آنهاست. اما این مهم در صورتی می‌تواند انجام شود که هیچ تصرفی در آنها صورت نگیرد. یونسکو برای ثبت یک اثر ضوابطی دارد که از جمله آن عدم تغییر و دگرگونی آنهاست. برای نمونه تمامی «شهر فاس قدیم» به عنوان میراث جهانی از طرف یونسکو به ثبت رسید. دولت مغرب ملتزم شد که هیچ تغییری در این مجموعه نسبتاً وسیع انجام ندهد و انجام نداده است و اصولاً بدون اطلاع و موافقت یونسکو هیچ اقدامی حتی کوچک را انجام نمی‌دهد.

لازم است به همان‌گونه که به کتاب‌های خطی و از وجوه مختلف توجه می‌شود، به این آثار هم با اهتمام بیشتری توجه شود. این‌ها جملگی از افتخارات شیعیان است و دیگران هم به ارزش و اهمیت آن اذعان دارند. مبدا که مورد بی‌مهری قرار گیرند. واقعیت این است که اینجانب متخصص مسائل هنری و معماری نیستم اما با کمال میل و اخلاص آماده هستم آستانه مقدسه را با کارشناسان تراز اول در سطح جهانی ارتباط دهم تا از علم و تجربه و خبرویت آنها استفاده شود. بدون تردید هیچ کارشناسی هیچ نوع تغییری را در فضای صحن «ما فوق زیبا»ی کاظمین توصیه نمی‌کند. صحنی که زیباترین صحن اعتبار مقدسه و احتمالاً زیباترین و چشم‌نوازترین اثر در بین تمامی مکان‌های مقدس ادیان مختلف است و اگر چنین نباشد قطعاً یکی از زیباترین‌هاست. مضافاً که حیویت و سرزندگی و نشاط همراه با معنویت و روحانیت و تپندگی موجود در آن را در کمتر جایی می‌توان سراغ گرفت.

[۱] . این مقاله در سایت خبر آنلاین، ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۳، با عنوان «هشدار درباره معماری زیباترین صحن» منتشر شده است.

[۲] . Saint Peter